

5. Шигаревская, Н.А. Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи / Н.А. Шигаревская. Ленинград: изд-во Ленингр. ун-та, 1970. – 216 с.
6. Dictionnaire de français Larousse [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>. – Date d'accès: 01.02.2023.
7. Kahane, S. Les trois dimensions d'une modélisation formelle de la langue: syntagmatique, paradigmatic et sémiotique / S. Kahane // Revue TAL. – 2015. – № 56 (1). – P. 39–63.
8. Saussure, F. de. Cours de linguistique générale / F. de. Saussure, Paris, 1972. – 520 p.
9. Syntagme – Wikipédia, L'encyclopédie libre [Ressource électronique]. – Mode d'accès: https://fr.wikipedia.org/wiki/Syntagme?utm_source=pocket_reader. – Date d'accès: 01.02.2023.

Ю.У. Дулава

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава

e-mail: jul_dulova@mail.ru

УДК 81'37:75:76

НАЗВЫ ТВОРАЎ ВЫЯЎЛЕНЧАГА МАСТАЦТВА: ПРАГМАЛІНГВІСТЫЧНЫ ПАДЫХОД ДА ДАСЛЕДАВАННЯ

Ключавыя словы: *артыонім, анамастычная перыферыя, прагматыка, намінацыя, камунікацыя, функцыянаванне.*

У артыкуле разглядаюцца напрамкі прагмалінгвістычнага падыходу да даследавання перыферыйных онімаў. Вызначаюцца асаблівасці намінацыі твораў выяўленчага мастацтва з улікам прыцыпаў інфарматыўнасці і атрактыўнасці. Вызначаюцца магчымасці аналізу характарыстык намінатара і рэцыпіента, а таксама ўмоў камунікацыі, выяўляюцца асаблівасці функцыянавання артыонімаў.

Yu.U. Dulava

Vitebsk State University named after P.M. Masherov

NAMES OF PAINTINGS AND DRAWINGS: A PRAGMALINGUISTIC APPROACH TO RESEARCH

Key words: *artionym, onomastic border, pramatics, nomination, communication, functioning.*

The article examines the directions of the pragmalinguistic approach to the study of peripheral onyms. The features of the nomination of works of fine art are determined, considering the principle of informativeness and attractiveness. The possibilities of analyzing the characteristics of the nominator and the recipient, as well as the conditions of communication, are determined, and the peculiarities of the functioning of artionyms are revealed.

Аналіз уласных імёнаў, якія адносяцца да анамастычнай перыферыі, апошнім часам звязаны з вызначэннем функцыянальных асаблівасцяў. Намінацыя разглядаецца як камунікацыя намінатара і рэцыпіента, таму набывае папулярнасць прагмалінгвістычны падыход да даследавання, што адлюстроўваецца і ў неабходнасці ўлічваць пры аналізе шэраг экстралінгвістычных фактараў.

Прагмалінгвістыка ўяўляе сабой адносна малады кірунак, што ўзнік як своеасаблівы вынік узаемадзеяння розных галін ведаў: лінгвістыкі тэксту, сацыялінгвістыкі, псіхалінгвістыкі, гісторыі, культуралогіі і г.д. Фундаментальныя палажэнні прагмалінгвістыкі развіваліся ў працах замежных даследчыкаў:

А. Вяжбіцкай, Дж. Лакофа, Дж. Ліча, Д. Шпербера і інш. У русістыцы развіццё тэорыі камунікацыі як міждысцыплінарнага напрамку звязана з імёнамі Н.Д. Аруцюнавай, У.Г. Гака, У.І. Карасіка, В.Б. Кашкіна, А.С. Кубраковай, Г.Г. Мацвеевай і інш.

Мэта дадзенага артыкула – вызначыць асаблівасці прагмалінгвістычнага падыходу да аналізу назваў твораў выяўленчага мастацтва.

Фактычным матэрыялам даследавання паслужыла аўтарская картатэка, атрыманая метадам суцэльнай выбаркі з крыніц аб творчасці беларускіх мастакоў канца XIX – пачатку XXI стагоддзя (лістоў паступлення асноўнага фонду калекцый жывапісу і графікі ўстановы культуры “Віцебскі абласны краязнаўчы музей”, матэрыялаў інтэрнэт-рэсурсу “Мастакі Віцебшчыны”, апублікаваных каталогаў карцін).

У дадзенай працы мы прытрымліваемся пазіцыі Н.Д. Аруцюнавай, якая вызначае лінгвістычную прагматыку як дысцыпліну, што ўключае сукупнасць пытанняў, звязаных з суб’ектам гаворкі, адрасатам, узаемадзеяннем паміж імі, а таксама сітуацыяй зносін [1].

І.В. Крукава вылучае тры асноўныя напрамкі даследавання прагматыкі ўласнага імя: 1) аналіз прагматычных кампанентаў у значэнні оніма; 2) аналіз характарыстык аўтара і адрасата, умоў намінацыі; 3) выяўленне функцыянальных уласцівасцяў уласных імёнаў [5, 139–142].

Дзякуючы натуральнаму культурнаму сэнсу і месцам на скрыжаванні мовы і культуры, артыонім – неад’емную частку твора мастацтва – можна разглядаць як кампанент камунікацыі ў схеме *аўтар – твор мастацтва / назва твора мастацтва – рэцыпіент* [2, 338].

Аналіз фактычнага матэрыялу сведчыць, што пры намінацыі ў мастацтвазнаўчым дыскурсе рэалізуюцца два асноўныя прагматычныя прынцыпы: прынцып інфарматыўнасці і прынцып атрактыўнасці. Выкарыстанне дадзеных прынцыпаў знаходзіць сваё адлюстраванне пры рэалізацыі галоўнай функцыі прагматыкі, накіраванай на выбар найбольш аптымальных моўных сродкаў для дасягнення мэты намінатара.

Суадносна з прынцыпам стварэння назвы артыонімы падзяляюцца на артыонімы-інфармемы, інфармуючая функцыя якіх рэалізуецца праз прамую канстатацыю намалёванага на палатне з дапамогай моўных сродкаў і з’яўляецца дамінуючай, і артыонімы-прагмемы, якія наадварот накіраваны не толькі на тое, каб праінфармаваць адрасата, і пры стварэнні якіх дамінуючым прынцыпам з’явіўся прынцып атрактыўнасці. Прынцып атрактыўнасці рэалізуецца ў артыонімах праз спецыяльныя стылістычна або эмацыйна акрэсленыя кампаненты – моўныя адзінкі розных узроўняў.

У артыаніміі Беларускага Паазер’я былі, напрыклад, вызначаны наступныя сродкі, выкарыстаныя намінатарамі для рэалізацыі прынцыпу атрактыўнасці (афектыўнасці): эмацыйна-ацэнная лексіка пераважна са станоўчым семным наборам (В.М. Бяляўскі «Воспоминания», У.М. Вальноў «Символ успеха»), запазычанні (А.С. Ізаітка «Метору», А.Э. Духоўнікаў «А-а-а-Ле»), словы ў пераносным значэнні (А.Ф. Карпан «Белобрысое лето»), словаспалучэнні і сказы з дыялогавай семантыкай (В.П. Дураў «Когда не перестанем удивляться...», А.У. Крошкін «Что дальше?», А.С. Каржанеўскі «Люди, помните!», устойлівыя словазлучэнні (А.Ф. Карпан «Какие наши годы...», І.М. Сталяроў «Звонит во все колокола»), прэцэдэнтныя выказванні (А.Ф. Кавалёў «Враги сожгли родную хату...», Г.П. Кісялёў «Спаси и сохрани», А.А. Салаўеў «Коварство и любовь») [3, 283–284]. Да сфер-крыніц прэцэдэнтнасці артыаніміі Беларускага Паазер’я адносяцца “Мастацтва” (44,6 % ад выяўленых прэцэдэнтных назваў), “Гісторыя” (33,9 %), “Грамад-

ства” (16,3 %), “Рэлігія” (5,2 %). Асаблівасць выкарыстання прэцэдэнтных адзінак – зварот да нацыянальна-культурнага, а таксама соцыумна-культурнага фонду [4].

Выбар сродкаў прагматызацыі не залежыць ад жанравых асаблівасцяў твора, але значны ўплыў на прагматычныя кампаненты ў значэнні аказвае спецыфіка мастацтвазнаўчага дыскурсу, для якога характэрна накіраванасць на стварэнне неабходных умоў для паспяховай камунікацыі адрасанта і адрасата. Акронімы, абрэвіятуры не былі выяўлены ў фактычным матэрыяле, таму што эканомія моўных сродкаў, у адрозненне, напрыклад, ад рэкламных назваў, накладвае абмежаванні на інтэрпрэтацыю твора мастацтва і, адпаведна, на паспяховасць камунікатыўнага акта.

На думку Н.Ю. Чыгрыдавай, улік характарыстык адрасанта і адрасата спрыяе вылучэнню сацыяльнага статусу ўдзельніка камунікацыі, камунікатыўнай ролі, ролевага чакання, ролевай дыстанцыі, рэфэрэнтнай групы як значных параметраў для даследавання прагмалінгвістычных асаблівасцяў гаворкі [6].

Аналіз характарыстык аўтара і адрасата ў выпадку артыонімаў мае свае асаблівасці. Не заўсёды ўяўляецца магчымым вызначыць намінатара, таму што назва палатна можа быць прапанавана не толькі мастаком. Намінатарамі могуць выступіць яго блізкія або, напрыклад, супрацоўнікі музея, якія ўдзельнічаюць у арганізацыі выставы. Так, назвы, якія змяшчаюць імя мастака, хутчэй за ўсё былі дадзены не ім, а іншай асобай. Напрыклад, карціны І.Ф. Хруцкага, на якіх намалеваны інтэр’еры сядзібы ў Захарнічах і якія адлюстроўваюць лад жыцця сям’і, маюць наступныя артыонімы: “*В комнатах (мальчики, рассматривающие альбом с картинками)*”, “*В комнатах усадьбы художника И.Ф. Хруцкого. Захарниччи*”, “*В комнатах усадьбы художника. Дети перед мольбертом*”. Відавочна, прыведзеныя онімы маглі дайсці да нашага часу не ў аўтарскім выглядзе. Уяўляецца, што назвы маглі быць створаны не мастаком, або захаваныя запісы на карціне маглі быць дапоўнены іншай асобай.

Нягледзячы на ўсе складанасці, пры аналізе артыонімаў асоба намінатара (і мастака, калі яны не супадаюць) павінна ўлічвацца, таму што онім трансліруе не толькі звесткі пра намалеванае, але і інфармацыю аб дамінуючым светапоглядзе, каштоўнасных арыентацыях, узроўні адукацыі і г.д. Гэта інфармацыя адлюстроўваецца ў выбары пэўных моўных сродкаў.

Асоба рэцыпіента патрабуе аналізу, які, аднак, таксама выклікае некаторыя цяжкасці. Зразумела, што мастак (або іншы намінатар) прыкладна ўяўляе, хто можа быць адрасатам для твора мастацтва, але не магчыма быць упэўненым, што абраныя сродкі прагматызацыі абавязкова будуць рэлевантнымі для рэцыпіента. Так, назва карціны можа мець адсылку да якога-небудзь літаратурнага або музычнага твора, але адрасат можа не быць знаёмы з гэтымі крыніцамі, нават калі размова ідзе пра абавязковыя творы, вывучаемыя падчас школьных заняткаў. На наш погляд, выкарыстанне тапонімаў або антрапонімаў – добры сродак для таго, каб паспрыяць паспяховасці камунікацыі, але зноў ж такі пры наяўнасці дастатковых фонавых ведаў рэцыпіента. Усё гэта ўскладняецца спецыфічнымі ўмовамі камунікацыі паміж намінатарам (мастаком) і адрасатам, для якіх характэрна адсутнасць непасрэднага кантакту паміж імі.

Вызначыць характарыстыкі адрасата і адрасанта здаецца магчымым праз лінгвістычны эксперымент: навуковец можа атрымаць пэўную характарыстыку адносінаў паміж намінатарам і рэцыпіентам, а таксама вызначыць, ці з’яўляецца, на думку рэцыпіента, назва твора мастацтва падыходзячай, якія асацыяцыі выклікае, на якія фактары абапіраўся б рэцыпіент пры выбары назвы, калі б быў на месцы намінатара.

Такім чынам, даследаванне артыонімаў з пазіцыі прагамалінгвістыкі ўяўляецца перспектыўным. Назвы, якія адносяцца да анамастычнай перыферыі, адрозніваюцца высокім прагматычным патэнцыялам, асабліва калі гаворка ідзе пра рэкламныя онімы. Аднак і для мастацтвазнаўчага дыскурсу ўвогуле, і назваў твораў выяўленчага мастацтва ў прыватнасці характэрна арыентацыя не толькі на рэалізацыю інфарматыўнай функцыі, якая заключаецца ў канстатацыі намаляванага на палатне з дапамогай моўных сродкаў. Артыонім пераважна трансліюе аўтарскую ідэю і павінен спрыяць паспяховай камунікацыі адрасата і адрасанта. Гэта становіцца магчымым дзякуючы выкарыстанню адпаведных сродкаў розных моўных узроўняў, а таксама іншых знакавых сістэм.

Паспяховасць камунікацыі залежыць ад асобы намінатара і рэцыпіента, падрыхтаванасці суб'екта да ўспрымання карціны і яе назвы, супадзення ўзроўню адукаванасці, фонавых ведаў і адпаведных уяўленняў аўтара намінацыі, таму неабходна шукаць магчымасці для вывучэння іх характарыстык, інтэнцыі, а таксама ўмоў зносінаў.

Літаратура

1. Арутюнова, Н.Д. Прагматика / Н.Д. Арутюнова // Языкознание. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1990. – С. 389–390.

2. Дулова, Ю.В. Коммуникативная природа названий произведений живописи и графики / Ю.В. Дулова // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. – Вип. 22. – Т. I (196). – С. 337–342.

3. Дулова, Ю.В. Названия произведений живописи и графики: средства прагматизации / Ю.В. Дулова // Региональная ономастика: проблемы и перспективы исследования: сб. науч. ст. / сост.: А.М. Мезенко [и др.]; под науч. ред. А.М. Мезенко. – Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2022. – С. 282–285.

4. Дулова, Ю.В. Прецедентные имена как источник социокультурной информации (на материале артионимии Белорусского Поозерья) / Ю.В. Дулова // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Сер. А. Гуманит. науки. – 2019. – № 2. – С. 84–87.

5. Крюкова, И.В. Прагматика онима: направления исследований и методика анализа / И.В. Крюкова // Известия ВГПУ. Филологические науки. – 2011. – С. 139–142.

6. Чигридова, Н.Ю. Речевое поведение коммуниканта в жанре деловых эпистолярных: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Н.Ю. Чигридова. – Ростов-на-Дону, 1999. – 225 с.

К.А. Зайцава

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава
e-mail: katsiarynazajcava@mail.ru

УДК 811.161.3'373.211.1 (476.5)

АДАПЕЛЯТЫЎНЫЯ АЙКОНІМЫ БЕШАНКОВІЧЧЫНЫ

Ключавыя словы: *тапонім, айконім, рэгіён, намінацыя, апелятыў, семантычная група, Бешанковіцкі раён, Беларускае Паазер'е.*

У артыкуле на фактычным матэрыяле разглядаюцца асаблівасці айканіміі Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці ў намінатыўным аспекце. Вызначаюцца асноўныя матывавальныя асновы, якія выкарыстоўваюцца ў працэсе намінацыі. Акрэсліваюцца найбольш частотныя семантычныя групы айконімаў, супастаўляюцца дадзеныя даследаванага рэгіёна з паказчыкамі па Віцебшчыне.